

Runeberg drack tsarens skål medan polackerna kämpade

Av Anders Björnsson

Johan Ludvig Runeberg är en svensk diktare, men ändå inte. Den senaste volymen av hans samlade skrifter är en påminnelse om att Runeberg inte verkade i Sverige, utan i det ryska riket. Han ställde sig lojal med tsaren, Fänrik Ståls sägner till trots.

DÅ OCH DÅ ser man frågan ställas varför Johan Ludvig Runeberg inte blev medlem av Svenska Akademien. Det bekvämaste svaret är väl att han inte var svensk utan finne, och därtill rysk undersåte. I någon mening ingår Runeberg förstås i den svenska litteraturen, liksom Topelius, Tavaststjerna och Henrik Tikkanen, men i det svenska kulturlivet tar han, till skillnad från Franzén, Härnösandsbiskopen, aldrig plats,

"Här är Runeberg skojfrisk på ett närmast illvilligt sätt."

lika litet som Strindberg, vida läst i Finland, tar någon plats i det finska.

Inte heller, visar det sig, hade Runeberg en särskilt hög tanke om Akademien och dess medlemmar, möjligen med undantag av just Frans Michael Franzén. Några texter som ingår i senaste volymen av skaldens samlade skrifter belyser saken till fullo. Han, Herderbeundraren och folkvisans dyrkare, delar långt ifrån det skönhetsideal som Akademien förskriver sig åt, och dess valspråk "Snille och smak" kan, menar han i en tidig artikel från Helsingfors Morgonblad (1832), endast uppfattas parodiskt, som "platthet och alexandriner". Kan det finnas ett

konstsnille utan smak, frågar han sig, med hänvisning till Nils von Rosenstein; och kan man tänka sig ett konstverk som är på en gång snillrikt och smaklöst?

Den örfilen visste naturligtvis var den tog. Tegnér, "Sveas" författare, som först velat erövra Finland åter, men sedan fått ge med sig och blygsamt yrka på att ta tillbaka vad som förlorats inom Sveriges gränser, som de såg ut efter 1809, underkänns som poetisk förebild: hans skrifter anses vara produkter av en "diletantisk förmåga", hans brister som skald är "oersättliga", hans poesi är "ytlig", hans stycken saknar "sanning och nödvändighet". Det Atterbom skriver är "otydliga excentriska, ofta falska" saker, och "Lycksalighetens ö" är "alltför mycket sväfvande, oredig och ofulländad, för att kunna få namn af ett verkligt poetiskt konststycke och öppna för läsaren den klara utsigt i naturen, som ett sådant skänker", låter det i en genomgång, också från 1832.

Värst av alla academici råkar ändå Bernhard von Beskow och hans med Akademiens stora pris belönda poem "Sveriges Anor" ut för året därpå. Här är Runeberg skojfrisk på ett närmast illvilligt sätt. Han korregerar poetens historiska uppgifter, gör narr av dennes ohöjda storsvenskhet ("Af segerminnen fylldt

vårt land vid polen / Står som Europas äldsta riddarsal"), klandrar hans bildspråk som fullt av missgrepp och sammanblandningar. Karl XII:s blick är således "evigt fästad på det höga", samtidigt vill han "blicka från livets höjder blott på jorden ner", och i sådant finns naturligtvis varken poetik eller logik. Det rör sig, sammanfattar Runeberg, om en "misslyckadt patriotisk composition", en "sammanfogad rad af tallösa småheter, af enskilda exclamationer".

Bellman och fru Lenngren, Lidner och Kellgren, Gyllenberg och Leopold – det är hans estetiska ideal. Musik ska det vara i poesi, inte utrop och extas. Romantikerna, "fosforisterna", hade ingen vän i den blivande nationalskalden under detta årtionde, 1830-talet.

FOLKSJÄLEN TAR GESTALT

Den föreliggande volymen redovisar J L Runeberg som journalist och publicist, som essäist och aforistiker. Språket löper inte alltid så lätt som i hans diktning – han försöker inte sällan vara överdrivet finurlig – men som polemiker är han skarp och oförsonlig: "den litterära polemiken bör vara som ett schackspel genom correspondens, man flyttar sina brickor och brummar icke", heter det i ett tänkespråk (flyttas inte pjäser i schack?), "man är ingen helfvetes ugn heller fast man är litet het ibland" i ett annat. Runeberg publicerade sig i tidningar när den borgerliga offentligheten hade en glansperiod: det som skrevs blev läst och spritt och man skrev för jämlikar, för medlemmar i ett medborgarsamhälle under uppbyggnad. Bildningsborgerskapet som kommer till tals och tilltalas befinner sig i en fas av nationsbyggande, folksjälen tar gestalt och Runeberg gör sig då och då föreställningar om vem finnen är, som i en liten etnografisk studie "om nejderna, folklynnnet och lefnadssättet i Saarijärvi Socken" (Helsingfors Morgonblad 1832):

”Faran, om den blott alldrig så litet förstår sig, kan plocka hjertat ur hans bröst, utan att han tar ett steg till sitt skydd. Visar den sig åter öppet och hotande, så kan man lita på att han, mer än mången, äger rådighet och krafter att undvika eller trotsa den.”

Detta kan givetvis läsas som ett förebud om Runebergs egen patriotiska diktning, som den kommer till uttryck i ”Fänrik Ståls sägner” och den finska nationalhymnen. De handlar ju om ett folk som strider mot en övermakt och som agerar lojalt mot sin egen, och när Runeberg skrev dem gjorde han det som en i hög grad lojal kejsarens undersåte. Här finns endast en skenbar motsägelser. Runeberg skildrar ett nederlag, men han är på intet vis en revan schist – han är legalist och lojalist. Storfurstendömet hade svurit trohetsed mot en ny härskare som bekräftat landets lagar och författningar, och i denna nya ordning hade man att söka sig nya vägar. Runeberg uppträdde närmast som

”statsintellektuell”, och den stat han verkade i var inte Sverige, så god svenska han än skrev, utan det ryska riket. Någon upprorsman var han ej. När polackerna revolterade, drack han självhärskares skål. Finnarna, hans folk, skulle uppföra sig som den bästa eleven i klassen: imperiet var deras skyddsmakt, inom storfurstendömet hade de att förverkliga och befästa sin frihet.

Denna Runebergs konservatism har inte alla svenskar velat se; alltså har man omtolkat honom, innan till slut man bar ner honom i magasinen. Soldaterna i 1808-09 års krig slogs inte för Sverige utan för sin konung; efter nederlaget var han inte längre deras. Runebergs spydighet mot svenska diktarkolleger kan säkert ses i detta ljus, liksom det förhållandet att han i det gustavianska Sverige känner sig hemma men inte i det bernadotteska. Det ”gammalmodiga” draget hos honom röjs i stort som smått. Han kan prisa ”det mänskligt stora och ädla” och knyta det till adeln som princip. Genom

adelskapet bevaras bragder från förgångens tid ”i ättens individuella lif”. Ätten kan degenerera, men minnet blir kvar – inte som monument utan som en påminnelse genom det som alltjämt existerar. ”Adelskapet är till sin idé en nations pantheon, som försvarar de hädangångne store icke i bilder af sten, utan i levande bilder af samma kött och samma blod.” (Helsingfors Morgonblad 1833). Adlad blev nu inte Runeberg, och han fick varken professur eller biskopsstol. Men i dagens Finland, som fortfarande vill vara bäst i klassen, lever mycket av Runebergs anda kvar.

Anders Björnsson (andersbjornsson@telia.com) är frilansskribent.

BOKFAKTA

Johan Ludvig Runeberg, Samlade skrifter av Under redaktion av Lars Huldén och Barbro Ståhle Sjönell. Åttonde delen II. Uppsatser och avhandlingar på svenska. Journalistik. Utgiven av Pia Forssell. Stockholm 2003. (Svenska Vitterhetssamfundet XVI).

DOKTORSAVHANDLING

Socialdemokratisk myt och moderat motmyt

Av Karl Magnus Johansson

Konflikten i Europapolitiken är i själva verket en spegling av konflikten mellan välfärdsstatens förvarare och dess kritiker framgår av en färsk doktorsavhandling.

DEN NATIONELLA drömträdgården. Den stora berättelsen om den egna nationen i svensk och brittisk Europadebatt är titeln på statsvetaren Jacob Westbergs avhandling. Disputationen ägde rum på nationaldagen; en händelse som ser ut

som en tanke med hänsyn till avhandlingens tema. Utomordentligt skicklig opponent var norrmannen Iver B. Neumann. Själv var jag ledamot i betygsnämnden.

Ett grundkrav på en doktorsavhandling är att den skall lämna ett vetenskapligt bidrag. Det kan ske genom framtagande av ny kunskap

samt utveckling av teori och metod. Westbergs avhandling är knappast nydanande i något av dessa avseenden. Teoretiskt rör det sig om välbekanta resonemang om europeisk integration, europeisering och identitet. Metoden är textanalytisk. Empiriskt är det på det hela taget väl kända förhållanden – främst svensk Europapolitik genom åren – som redovisas. Kravet på originalitet kan tillgodoses genom att nya perspektiv och tolkningar anläggs, något som också görs i avhandlingen och då främst genom identitetspolitiken. Till grund för detta ligger författarens syntetiserande ambition. På ett förtjänstfullt sätt fogar han samman kunskap från olika områden.

Avhandlingen är skriven på ett överskådligt och engagerat sätt. Den